

איסור מ"מ עם עכו"ם

אחר הטעמים השונים של איסור הרווחה ולפני עיוור,
ולראות את השלכותיהם להלכה.²

פתיחה

"לפני אידיהן של עובדי כוכבים, שלושה ימים אסור
לשאת ולתת עמהם, להשאילן ולשאול מהן,
להלוותן וללוות מהן, לפרוען ולפרוע מהן. רבי
יהודה אומר נפרעין מהן מפני שמיצר הוא לו. אמרו
לו: אף על פי שמיצר הוא עכשיו, שמח הוא לאחר
זמן"^(ב).

בלשון זו פותחת המשנה הראשונה של מסכת עבודה זרה.
המשנה אוסרת תקשורת עם הגויים בימים שלפני חגיהם,
ואת צורת התקשרות ניתן לחלק לשנים: התקשרות
המלווה בנתינת ממון (עסקאות), והתקשרויות על בסיס
רצון טוב (שאלה, מתנה).

מפשט המשנה עולה כי לשיטת רבי יהודה, כל איסור
התקשרות נובע מהשמחה שמוסבת לעכו"ם. ברם ת"ק
חולק עליו ומוסיף כי מצאנו התקשרות אסורה גם במקום
שהדבר מסב צער לגוי.

הגמרא בהמשך מנסה לברר את טעמי האיסור:

"איבעיא להו: משום הרווחה, או דלמא משום
'לפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא י"ט)? למאי נפקא
מינה? דאית ליה בהמה לדידה, אי אמרת משום
הרווחה - הא קא מרווח ליה, אי אמרת משום עור
לא תתן מכשול - הא אית ליה לדידה"^(ו).

הגמרא מציעה שתי הצעות:

א. הרווחה. אם נסחור עם הגוי בימים אלו, הגוי יודה
לאלוהיו ביום חגו על הצלחותיו הכלכליות (טעם
המזכיר קצת את שיטת רבי יהודה במשנה).

ב. לפני עיוור¹. כידוע, בני נח מצווים על איסור ע"ז, ולכן
מי שמוכר בהמה לגוי בתקופת החגים עוזר לו לעבור
על איסור עבודה זרה.

הגמרא מבינה כי הנפקא מינה לשאלה זו היא במקרה ויש
לנוכרי בהמה אחרת להקרבה. בשיעור זה ננסה להתחקות

הרווחה

כאמור לדעת רבי יהודה במשנה, אסור להסב שמחה לגוי
בתקופת החגים שלו. מדוע? רש"י מסביר:

"דרווח ואזיל ומודה לעבודת כוכבים ועבר ישראל
משום לא ישמע על פך"^(ו).

מקור האיסור הזה הינו בפסוק בפרשת משפטים:

"וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ"
(שמות כ"ג, יג).

ברמת הפשט עוסק הפוסק באיסור השימוש בשם אלוהי
ע"ז. אולם המדרש, הגמרא ובעקבותיהם הפרשנים על
התורה מסבירים כי יש להתרחק מקיום קשרי מסחר עם
גוי, מחשש שהם יצטרכו לבוא ולהישבע בשם ע"ז ובכך
נמצא שבגלל היהודי ישמע שם עבודה זרה.

כפי שראינו, רש"י הרחיב את פרשנות הפסוק לאיסור כללי
האוסר לעשות כל פעולה המשמחת את הגוי, שעל ידה
יתכן והגוי ילך להודות לאלוהיו ולהזכיר את שמו.

ברם, מדברי הריטב"א על האתר משמע כי מדובר באיסור
דרבנן:

"פירוש משום הרווחה נמי היא או משום לפני עור
לחוד, אבל לפני עור לכו"ע חיישינן ואיסור תורה
נמי הוא".

הריטב"א מבין שהטעמים המובאים בגמרא אינם סותרים
זה את זה. הטעם של הרווחה הוא טעם נוסף לאיסור מ"מ
עם עכו"ם ותוקפו הוא דרבנן³.

השאלה

עד עתה עסקנו בהתקשרות עם העכו"ם הכוללת נתינת
ממון, אולם מה דין התקשרות שאינה מלווה בנתינה. ע"פ
שיטת רש"י שקיימת גזרה כללית של איסור מ"מ עם נוכרי
מחשש שלא ישמע על פך, כל התחברות לנוכרי בימים אלו

1 בפשט המשנה לא מצאנו אזכור לאיסור לפני עיוור. לכאורה
איסור זה הוא סיבה נוספת לאיסור מ"מ עם הנוכרי, והוא איננו
אוסר את התקשרות עצמה אלא את פרוותיה. ברם הגמרא הבינה
שיש לכלול את איסור לפני עיוור כבר בשלב ההתקשרות לאור
המשניות בהמשך המסכת האוסרות מכירת בהמה לגוי משום
התקלה שתבוא בעקבותיה. לקמן נראה כי איסור התקשרות עם
הגויים קודם ימי חגיהם איננו נובע רק מפירות שלילים של
התקשרות, אלא מהרצון להרחיק את ישראל מחברת העכו"ם. כך
לדוגמה בדברי הריטב"א על שיטת רבא (ו):

2 בעד"ה נייחד שיעור בפני עצמו לגדרי איסור לפני עיוור בישראל
ובעכו"ם בכלל.

3 כך מבאר הריטב"א בהמשך הסוגיה כאשר הוא מסביר מדוע אסור
ליהודי לשאול מגוי כלים בתקופת אידו וז"ל: "בשלמא להשאילן
דקא מרווח להו. פירוש דהא פשיטא דליכא טעמא דאיסורא אלא
משום הרווחה דאזיל ומודה, דטעמא דלפני עור לא שייך הכא....".

יהודה לא רצה לקחת את הדינר מחשש שהוא חלק מפולחן החג של אותו עכו"ם, אולם מאידך הוא חשש לאיבה. לכן עצתו של ר"ל הייתה ליטול את הדינר למנוע איבה, ומאידך לגרום לאבדו מידית. האיבוד של המטבע ואי השימוש בו לא תוציא לפועל את הפולחן.

ברם יכול להיות שכאשר מופיע הנימוק של אזיל מודה בגמרא הכוונה היא לאותו פולחן אלילי, והיהודי בהתקשרותו נעשה שותף פעיל בפולחן.

אם נסכם נאמר כך עד עתה ראו מספר טעמים לאיסור התקשרות עם גוי:

(א) פירות התקשרות עלולים להביא את הגוי להודות לאלוהיו ולכן התקשרות אסורה.

(ב) עצם התקשרות היא חלק מהפולחן האלילי וקבלת טובת הנאה מהגוי היא השתתפות בע"ז שלו.

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, תשס"ח
עורך: אביעד בינשטוק

בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

בהם הוא שטוף בע"ז עלולה להביא לתקלה, ולכן לכאורה אין לחלק בין סוגי התקשרויות. ברם לדעת הריטב"א הרווחה היא גזרה בלבד, ויתכן כי במקום שאין הרווחה לא תיאסר גם התקשרות. בשאלה זו דנה הגמרא בהמשך הסוגיה:

"להשאילן ולשאול מהן כו'. בשלמא להשאילן - דקא מרווח להו, אבל לשאול מהן - מעוטי קא ממעט להו! אמר אביי: גזרה לשאול מהן אטו להשאילן. רבא אמר: כולה משום דאזיל ומודה הוא".

איזה רווח יש לגוי מן השאלה? הריטב"א על אתר מבאר את שיטותיהם של רבא ואביי. לדעת אביי שאילת היהודי אכן אינה גורמת לרווח ישיר, אולם היא נאסרה בכל זאת מחשש של תגובת שרשרת:

"אמר אביי גזירה לשאול אטו להשאילן פירוש דבהא ודאי שייך למגזר דשאלה סרך השאלה היא, דמאן דשאל לא סגי דלא מושיל".

מאחר ויהודי שאל מן הגוי הוא ירגיש מחויב להשאיל לו ביום פקודה, ואז יודה הגוי לאלוהיו על הרווחתו. לשיטת רבא הטעם ששאלה נאסרה איננו הרחבה של הגזרה, אלא מדובר בטעם עקרוני יותר, וז"ל:

"רבא אמר כולה משום דמודה הוא. פירוש אלשאול דפרכינן קאי, והכי קאמר כולה אפי' לשאול משום דאזיל ומודה הוא ולא משום גזירה אלא משום דחשיבא ליה מילתא לנכרי כשאנו מתהנים ממנו ואזיל ומודה...".

לדעת רבא כל התקשרות עם הגוי נאסרה גם אם אין בה רווח, מאחר שעצם התקשרות יוצרת אצל הגוי תחושה שהיהודי מכיר בו, ועם תחושה טובה זו יודה הגוי לאלוהיו. מקום נוסף בו מצאנו בגמרא את מינוח אזיל ומודה הוא סיפורו של רבי יהודה הנשיא:

"ההוא מינאה דשדר ליה דינרא קיסרנאה לרבי יהודה נשיאה ביום אידו, הוה יתיב ריש לקיש קמיה, אמר: היכי אעביד? אשקליה, אזיל ומודה! לא אשקליה, הויה ליה איבה! א"ל ריש לקיש: טול וזרוק אותו לבור בפניו. אמר: כל שכן דהויה ליה איבה! כלאחר יד הוא דקאמינא" (ו:).

מנהגם של הרומאים היה לחלק לאוהביהם מעות לשם מזל טוב⁴, ושימוח האהובים היה חלק מהפולחן האלילי⁵. רבי

4 פרופסור יעקב בלדשטיין מסביר (מחקרים במסכת ע"ז פרק א, ניו יורק תשכ"ח) כי המנהג הרומאי היה לחלק לאוהבים ביום ראש השנה מתנה לחג גביע מלא דינרים (בנוסף הסיפור בירושלמי מופיע כי רבי יהודה קיבל את הדינרים בגביע). שמו של פולחן זה היה strenae

5 ככל הפולחן האלילי לווח במשתאות ושימוח אוהבים, המדרש מסביר שגזרתו של המן הייתה בגלל 'שנהנו מסעודתו של אותו רשע'.